

تاریخ: ۲۰۲۳/۰۱/۱۵

نویسنده: سید عظیم حسینی بخش: تجارت داخلی و خارجی

دوران تجارت خارجی افغانستان

قسمت اول

مقدمه

تاریخ تجارت گواه آنست که در مسیر قرن‌ها، افغانستان نه تنها خود در تجارت سهم ارزنده داشته بلکه تسهیلات لازم را در امر ترانزیت و انتقالات اموال و کالاهای تجارتي فراهم نموده است. یکی از عوامل مهم و تاثیر گذار بالای وضع اقتصاد و تجارت کشورها همانا موجودیت امنیت سراسری، ثبات سیاسی و اجتماعی همان کشور و منطقه میباشد و به همان تناسبی که در یک کشور و منطقه امنیت، ثبات سیاسی و اجتماعی موجود باشد امکانات رشد و انکشاف اقتصادی و تجارتي ممکن میگردد که افغانستان نیز تابع همین عوامل است. افغانستان کشوریست که دارای منابع مختلف و متنوع اقتصادی برای رشد و توسعه تجارت میباشد. طوریکه مبرهن است، افغانستان یک کشور زراعتی محسوب گردیده و از نگاه اقلیم ملایم، آب و هوای گوارا، آفتاب فراوان و زمین‌های حاصلخیز، امکانات خوب و مساعد توسعه زراعت، باغداری و مالداري را داشته و طی قرن‌ها به صدور میوه جات خشک و تازه و نباتات طبی، حیوانات و محصولات حیوانی پرداخته است. اما با تأسف باید اذعان داشت که این همه منابع، امکانات و داشته‌های طبیعی این کشور در طول زمانه‌ها طوریکه لازم بود در جهت ترقی و انکشاف تجارت بکار گرفته نشده و پالیسی روشنی در زمینه وجود نداشته است و طوریکه بملاحظه میرسد عواملی آتی در زمینه تاثیر گذار بوده است:

- ۱ - عدم موجودیت مدیریت سالم و علمی در امور اقتصادی کشور؛
- ۲ - عدم موجودیت استراتیژی انکشاف زراعت حدود یک قرن و بیشتر از آن؛
- ۳ - نبود و یا کمبود سرمایه؛
- ۴ - سطح پائین رشد اقتصادی؛
- ۵ - بی‌التفاتی و عدم توجه دولت مردان در مهار ساختن تدریجی دریا‌های کشور جهت آبیاری هزاران هکتار زمین که از قرن‌ها باین طرف بدون استفاده باقی مانده است، در حالیکه سالانه سیلاردها متر مکعب آب به کشور‌های بیگانه بطور رایگان سرازیر میگردد؛ و
- ۶ - مداخلات مرئی و غیر مرئی کشور‌های همسایه و طرح‌های استراتیژیک آنها در بی‌ثبات ساختن و بی‌ثبات نگهداشتن افغانستان و ایجاد مزاحمت‌ها در راستای طرح و تطبیق پروژه‌های بزرگ بند و آنهار، جهت بهره‌گیری از آب‌های کشور. موازی با زراعت که از قرون متمادی به اینطرف از سکتور‌های مهم اقتصادی بشمار رفته و تامین کننده صادرات بوده، مالداري نیز در طول سده‌ها در اقتصاد کشور و خانواده‌ها نقش مهمی را ایفا نموده و از قدیم الایام تربیه مواشی

درین مرزبوم رونق فراوان داشته و هم در رشد صادرات و بدست آوردن اسعار خارجی سهم خوبی را ادا نموده است. طوریکه معلوم است در گذشته، افغانستان امکانات صدور اسپ، قاطر، گوسفند و غیره را داشته است که مؤید سطح بلند تربیه مویشی و مالداری در کشور میباشد. در سال ۲۰۰۳ طبق آمار FAO، افغانستان دارای ۸,۸ میلیون گوسفند، ۷,۳ میلیون بز، ۳,۷ میلیون گاو، ۱,۶ میلیون مرکب، ۱۸۰ هزار اشتهر، ۱۴۰ هزار اسب، ۱۲,۲ میلیون مرغ، فیل مرغ، مرغابی و کوک بود. نظریه موجودیت علفچرها گاو، گوسفند و اسب در شمال افغانستان کثرت بیشتر دارد، اما گاو میش در جلال آباد و غزگاو در ولایت بدخشان زیاد است. پرندگان بیشتر در صفحات مرکزی پیدا می شوند. در پهلوی زراعت عنعنوی و مالداری، نباتات طبی که در سطح جهانی از شهرت خوبی برخوردار بوده و در طول تاریخ اجزای مهم ترکیب صادرات را تشکیل میداد و خوشبختانه هنوز هم موجود است، در صادرات کشور سهم قابل توجه را ایفا مینماید. از طرف دیگر افغانستان با داشتن منابع بزرگ پیداوار طبیعی منجمله معادن بزرگ دارای شهرت فراوان است، چنانچه طی سده های گذشته اقلام مهم صادراتی این خطه باستانی را سنگهای قیمتی مانند یاقوت، زمرد، لاجورد، آهن، مس و حتی افزار و سلاح های جنگی و زیورات تشکیل میداد. چندسال قبل، اداره سروی جیولوژیکی امریکا سروی هفتاد در صد از منابع طبیعی افغانستان را تکمیل نموده و هزار و چهارصد محل در افغانستان به عنوان مناطقی که در آن معادن سرشار از طلا، نقره، آهن و فلزات نادر و کمیاب است تشخیص گردیده است. بر اساس گزارش این تحقیق، حدس زده شده که افغانستان ممکن است دارای ۲,۲ میلیارد تن سنگ آهن، ۶۰ میلیون تن مس، ۱,۸ میلیارد بشکه نفت در مثلث بلخ، حیرتان و شیرغان، ۱,۵ میلیارد بشکه نفت در میدان نفتی مجاور یعنی افغان - تاجیک (که این میزان نفت کشف شده بیش تر از ذخایر کشورهایی چون ازبکستان و ترکمنستان و سودان است)، ۴۴۴ میلیارد متر مکعب گاز طبیعی و ۵۶۲ میلیون بشکه گاز مایع، ۱,۴ میلیون تن از عناصر خاکی کمیاب مانند لانتانیم، سریم و نئودیمیم، الومینیوم، طلا، نقره، لیتیوم و غیره [۱] که ارزش مجموعی آن حدود ۳ تریلیون دالر پیشبینی میگردد، باشد. صنایع دستی یکی دیگر از اقلام صادراتی کشور به شمار میرود که از زمانه های دور در ترکیب اقلام صادراتی جای مهمی را به خود اختصاص داده و یکی از این اقلام قالین افغانی میباشد. در افغانستان دریا های زیادی وجود دارد که بعضی از آنها فصلی و بعضی غیر فصلی می باشد و تخمین زده شده که افغانستان ظرفیت ۲۳ هزار میگاوات انرژی از طریق دستگاه های آبی را دارا می باشد. افغانستان ۳۰۰ روز آفتابی تقریباً ۳۰۰۰ ساعت آفتابی را دارا است که هر ده متر مربع در افغانستان ظرفیت تولید یک کیلووات انرژی آفتابی را دارا می باشد. در رابطه به انرژی باد، طبق سروی NERL، ۳۱۶۰۰ کیلومتر مربع زمین که ۵ فیصد زمین افغانستان را تشکیل می دهد ظرفیت ۱۵۸۰۰۰ میگاوات انرژی باد را دارا میباشد که ۵ میگاوات در هر کیلو متر مربع پیشبینی میگردد. [الف] با سرمایه گذاری و بکارگیری این همه امکانات در تهیه انرژی، افغانستان میتواند به یکی از صادر کنندگان بزرگ و دایمی انرژی در منطقه مبدل گردد. طوریکه بملاحظه میرسد با وجود چنین امکانات وسیع البنیاد و فرصت های بالقوه رشد و انکشاف اقتصادی و توسعه تجارت، مردم این سرزمین بایبکاری و فقر دست به گریبان است و شبانه باشکم گرسنه بالای غنایم شان میخوانند که این وضع ناشی از بی تفاوتی حاکمان این مرزبوم، سوءمدیریت در کشورداری و ضعف مدیریت اقتصادی میباشد. به امید بیداری هر چه زودتر وجدان های رهبری و مسئولین دولت در رفع چالشها و استفاده اعظمی از این فرصت ها تا تجارت افغانستان از حالت بدوی و عنعنوی

خارج و وارد مرحله گردد که دوران تجارت موزون داشته، صادرات معادل و حتی بیشتر از واردات گردیده و بیلانس تجارت از وضع منفی مزمین فعلی، به سوی بیلانس تجارت مثبت میلان داده شود. در آتی سعی خواهد شد تا دوران تجارت طی دوره های مختلف از زمان امیر دوست محمد خان به بعد به شکل تحلیلی ارائه گردد.

ثبت ارقام در افغانستان سابقه طولانی ندارد، بخصوص در بخش تجارت خارجی که در طول زمانه ها سیر خودی داشته و باوصف آنکه میتوانست بزرگترین منبع درآمد برای دولت باشد توجه جدی بدان کمتر صورت گرفته است. اما تاجائیکه میسر بوده سعی گردیده تا ارقام و احصائیه های تجارت از منابع مختلف جمع آوری و تصویری روشنی از تجارت خارجی (صادرات و واردات) افغانستان درین مجموعه که حدود یک و نیم قرن را دربر میگیرد به شکل تحلیلی ارائه گردد. بعضی ارقام از منابع خارجی بخصوص انگلیسها بدسترس قرار دارد. چنانچه درباره راه های تجارتی و تجارت در دوره امیر دوست محمد خان راپورهای دیویس قابل تذکراند. وی اظهار میدارد که براه تاتره و دره های آنجانه ارزش اموال وارداتی افغانستان از هند ۱۵۶۵۱۳ پوند و صادرات افغانستان به هند ۲۰۶۴۳ پوند بوده که جمعاً مبلغ ۲۷۷۱۵۶ پوند میشد. براه دره گوالری واردات افغانستان از هند ۱۳۰۰۰۰ پوند و صادرات افغانستان به هند بر ۱۶۴۰۰۰ پوند بالغ میگردد. بهر صورت ارزش عمومی واردات افغانستان بر ۳۱۸۳۸۳ پوند و ارزش صادرات بر ۳۰۵۵۳۵ پوند بالغ گردیده و قیمت مجموعی تجارت خارجی افغانستان بجانب هند ۶۲۳۹۱۸ پوند بالغ میشد. یکی از مواد مهم تجارتی شکارپور و هرات فیروزه نیشاپور بود که تجارت آن قبلاً به صد ها هزار روپیه می رسید اما در سالهای اخیر سلطنت امیر مقدار آن خیلی ها تقلیل یافت. جدول ذیل صادرات افغانستان را به هند از راه کوهستان افغانی و بلوچستان نشان میدهد:

شماره	امتعہ صادراتی	ارزش به پوند
۱	رودنگ (لورند)	۱۲۲۲۸
۲	هینگ	۲۲۹۶
۳	ابریشم خام	۱۷۹۷۵
۴	پشم گوسفند	۳۱۵۱۰۴
۵	اسپ	۹۲۶۵۱
۶	میوه	۴۴۹۱۴

واردات از راه پشاور به کابل به پوند

شماره	امتعہ وارداتی	ارزش به پوند
۱	رخت باب نخی و پشمی انگلیسی و هند	۵۱۰۰۰
۲	ملبوسات ضخیم ساخت پنجاب	۱۴۰۰۰
۳	قند پنجاب	۷۲۰۰
۴	نیل از ملتان هند	۱۷۵۰۰
	جمله	۸۹۷۰۰

صادرات از راه کابل به پشاور

شماره	امتعہ صادراتی	ارزش به پوند
۱	ابریشم خام ورخت ابریشمی بخارایی	۷۹۶۰۲
۲	گلاباتون روسی	۷۸۵۰
۳	اسپ ویابوی ترکستانی	۱۰۰۰۰
۴	بادام وکشمش کابلی	۲۵۱۱۵
۵	طلا وقره	۴۲۳۸۷
جمله		۱۶۴۹۵۴

بر علاوه موارد فوق انواع مختلف پوست از روسیه، قنویز و ابریشم کابلی، پوست روباه و میوه تازه و خشک نیز از اقلام عمده صادراتی بشمار میرفت. در جدول ذیل تجارت امرتسر به افغانستان و غیره مواضع در حدود سال ۱۸۵۸ نشان داده شده است.

ارقام به پوند

تمام قیمت صادرات و واردات امرتسر		آنچه از افغانستان می آمد
به پوند		
اسم جنس	ارزش عمومی	صادرات
پشم شال	۱۳۴۰۰۰	۹۱۰۰۰
ابریشم خام	۱۴۷۳۹۵۰	۱۲۳۶۷۵۰
رخت ابریشمی		۱۰۰۰
واردات باافغانستان به پوند		
رخت نخی	۲۳۱۶۰۰۰	۱۰۵۰۰
نخ و تارنخی	۱۶۴۵۰۰	۴۲۹۲۰
رخت پشمی و شری	۶۴۰۰۰	۱۷۰۰۰
گلاباتون و لیس و غیره	۳۷۲۹۸۱	۳۰۰۰
رودنگ	۵۰۰۰۰	۳۵۰۰
کرم دانه	۶۵۵۰۰	۳۷۵۰۰
نیل	۱۰۳۰۰۰	۳۰۰
چرس بارقند	۳۰۰۰	۳۰۰

سایر اقلام

ارقام به پوند

امتعه تجارتي	مقدار مجموعی	صادرات بافغانستان	واردات از افغانستان
زعفران	۱۳۲۰۰	-	۷۰۰ پوند
مصاله جات وادویه	۶۶۰۶۶۰	۲۰۰۵۰۰	-
قند مصری	۶۰۰۰۰۰	۸۰۰۰۰	-
گروشکر	۱۷۴۰۰۰	۴۰۰	-
فلزات وظروف	۲۵۰۴۸۰	۱۳۱۸۰	-
آهن	۱۷۵۳۳۷	۲۹۰۰	-
تیل	۱۱۲۰۰	۷۰۰	-
تنباکو و نسوار	۳۴۸۳۰	-	۲۰۰
پوست	۴۷۴۷۵	۴۵۰۰	-
کاغذ	۱۷۹۰۰	۵۵۰	-
میوجات و انار کابل	۹۰۹۷۰	-	۸۹۶۹۰

منبع: محمد انور نیر هروی « تجارت افغانستان در قرن ۱۹ » مجله آریانا شماره دلو و حوت ۱۳۴۵ صفحه ۱۸-۳۶

جدول ذیل تجارت افغانستان را از راه هند (بندر کراچی) به هزار روپیه هندی نشان میدهد.

تجارت افغانستان	طی سالهای			
	۱۸۴۴- ۴۳	۴۷-۱۸۴۸	۵۲-۱۸۵۳	۵۶-۱۸۵۷
واردات	۱۲۱۲	۲۸۷۹	۵۳۵۷	۶۸۵۸
صادرات	۱۰	۱۵۴۷	۳۷۶۲	۷۳۴۵

از صدور و ورود اقلام فوق چنین معلوم میگردد که در آن زمان افغانستان نه تنها به صدور تولیدات و محصولات داخلی میپرداخت بلکه بعضی اقلام را از روسیه وارد و به هند صادر مینمود و همینطور اقلام دیگر را از هند وارد و به روسیه صادر مینمود و عواید خوبی بدست می آورد.*

امین، پوهنمل حمیدالله، نظری به تجارت خارجی افغانستان سال ۱۳۵۰*.